

Список літератури: 1. Винокуров В. Значение предмета правоотношений в определении виновности деяния // Уголовное право. – 2005. – № 1. – С. 119-121. 2. Тащій В. Я. Предмет преступления // Правоведение. – 1984. – № 4. – С. 51-57. 3. Уленько С. И. Предмет преступления, предмет общественного отношения, предмет преступного воздействия // Международное и национальное уголовное законодательство. – М., 2004. 4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.–Ірпінь, 2001. 5. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – К., 1998. – Т. II: Ж-ОБД. 6. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посяательствами. – М., 1969. 7. Малков В. Д. Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1969. 8. Соколов Л. Ф. Оружие как признак состава преступления при посяательствах на общественную безопасность: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1970. 9. Ручкин В. А. Оружие и следы его применения // «Черные дыры» в Российском Законодательстве: Юридический журнал. – М., 2003. – №1. – С. 9–11. 10. Фролов О. С. Проблемы правового регулирования та практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2000.

Надійшла до редколегії 13.10.08

І. Д. Казанчук, В. Ю. Ксендзюк

Принципи діяльності чергової служби ОВС України

У період реформування системи МВС України актуальним є розвиток процесу інтеграції правоохоронних структур із метою гармонізації відносин з усіма громадськими інституціями та встановлення пріоритетності прав і свобод громадян [1] у правоохоронній сфері. Саме від того, як реалізуються права, свободи й інтереси громадян, залежить показник рівня законності і правопорядку в країні. Діяльність чергової служби органів внутрішніх справ, як і діяльність системи МВС України в цілому, підпорядковується певним тенденціям і, через специфічність завдань, не допускає довільності та стихійності. Враховуючи це та узагальнюючи основні концепції теорії управління, зазначимо, що чергова служба органу внутрішніх справ (далі – ОВС) загалом спирається на вироблені практикою основні правила або принципи управління.

По суті, основні принципи діяльності чергової служби ОВС закріплені в Конституції України (1996 р), Кодексі поведінки посадових осіб щодо підтримки правопорядку (1979 р.), законодавчих актах (зокрема, Законах України «Про міліцію» (1990 р.), «Про державну таємницю» (1994 р.), «Про звернення громадян» (1996 р.), «Про правовий режим надзвичайного стану» (2000 р.), підзаконних правових актах України та міжнародних договорах, ратифікованих Україною.

У науковому аспекті проблема визначення принципів державного управління загалом і діяльності органів внутрішніх справ зокрема розглядалася в працях таких науковців, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, М. О. Буденко, В. К. Гижевський, І. П. Голосніченко, Г. Г. Зуйков, А. М. Колодій, О. Ф. Майдигов, Г. А. Пахомов, О. І. Ульянов, В. І. Фелик, М. Ю. Фролов та інших.

У теорії та практиці управління поняття «принцип управління» означає вихідне правило, закономірність формування керованої системи і її елементів, виражене певним науковим положенням, що закріплене правом та застосовується в теоретичній і практичній діяльності з управління [2, с. 214]. Отже, беручи до уваги концептуальні засади управління та особливості функціонування ОВС принципи чергової служби – це вихідні, основні правила, керівні настанови (норми), що визначають і спрямовують діяльність цієї служби в управлінні загальними процесами.

Звертаючись до правозастосовчої сфери й наукових робіт більшості вчених, можна виділити дві основні групи принципів управління та правоохоронної діяльності: конституційні та організаційні [3, с. 48]. Г. В. Атаманчук, О. М. Бандурка і В. М. Плішкін розподіляють принципи діяльності чергової служби ОВС на три групи:

1) загальноправові, або конституційні, – обумовлені нормами Конституції України (1996 р.), тому й притаманні усім органам державної влади;

2) галузеві – визначають побудову й функціонування лише окремих видів органів влади, пов'язані зі специфікою здійснення відповідних видів діяльності;

3) підгалузеві (організаційні) – визначають побудову й функціонування окремого органу внутрішніх справ, і пов'язані лише з її діяльністю.

Перша група принципів спирається на конституційні засади діяльності усіх державних органів. Таким чином, вони є основоположними і для ОВС (у тому числі, чергової частини) як цілісної системи органів виконавчої влади. Наприклад, у роботі поліцейських структур (подібних до української чергової служби) Німеччини і Великобританії наголос ставиться на пріоритеті прав, свобод і законних інтересів громадян. Поліція повинна забезпечити конституційне право людини звернутися про допомогу до відповідного органу, який, у свою чергу, зобов'язаний відреагувати (діяти). За етимологією, конституційні принципи правоохоронної діяльності проявляють себе як «поліція – для населення» [4, с. 295].

Таким чином, така функція чергової частини ОВС України, як реєстрування заяви громадянина про злочин чи правопорушення – відповідно до Закону України «Про звернення громадян», Постанови Верховної Ради України № 1592-III від 23 березня 2000 р. «Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини» [5], відомчими нормативними актами – повинно вважатися священним обов'язком кожного працівника міліції.

До загальноправових (конституційних) принципів належать:

1. *Принцип суверенності і єдності* органів виконавчої влади і, відповідно, чергової частини ОВС України. Цей принцип впливає

зі змісту ст.ст. 1 і 5 Конституції України [1] і вказує на те, що орган внутрішніх справ від імені держави та за дорученням народу України носієм державної влади, діє на засадах повноти і неподільності державної влади всередині країни, незалежності від будь-якої іноземної влади та рівноправності у зовнішніх відносинах.

2. *Принцип законності.* Цей принцип за своєю суттю зюігається з принципом верховенства права [1, ст. 8] і полягає в неухильному виконанні на всій території України всіма громадянами, організаціями і посадовими особами законів та інших підзаконних актів. Реалізація принципу законності означає, що орган внутрішніх справ зобов'язаний не тільки вимагати від громадян і посадових осіб виконання правових норм, але й сам повинен їх суворо дотримуватися, здійснюючи свої повноваження на підставі і у спосіб, передбачений чинним законодавством.

3. *Принцип гласності або відповідальності* посадових осіб чергової служби органів внутрішніх справ перед державою і суспільством за свої дії [6, с. 242].

4. *Принцип участі громадян та їх об'єднань в управлінні* органами внутрішніх справ (прийнятті управлінських рішень) та правоохоронній діяльності [3, с. 50].

5. *Принцип позапартійності* закріплюється у ст. 37 Конституції України, Законі України «Про міліцію» тощо, і полягає в забороні створення політичних партій в органах виконавчої влади та безпосередньо в органах внутрішніх справ.

У свою чергу, *галузеві* принципи знайшли своє вираження у ст. 3 Закону України «Про міліцію», в якій зазначено, що діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням. Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення... Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю. У підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції не залежні від будь-якого впливу [7].

Як бачимо, галузеві принципи за сутністю і змістом загалом збігаються з конституційними принципами. Проте сьогодні, на нашу думку, найбільш значущими є принципи соціальної справедливості та поваги до особи.

1. Принцип *соціальної справедливості* в діяльності чергової служби ОВС України, безперечно, реалізується у процесі забезпечення прав і свобод громадян. Поняття «справедливість» має різні

прояви відповідно до характеру тих чи інших відносин. Це особливий, не залежний від волі законодавця соціально-духовний феномен зі своїми об'єктивними властивостями і регулятивним спрямуванням, котрий є проявом права, що є загальною нормою і рівною мірою свободи. Головна його суть полягає у тому, щоб забезпечити максимально можливі для суспільства матеріальні й духовні умови життя і реалізації особою (законослухняною) своїх потреб. Кожна людина має усвідомити, що його права захищені відповідними державними структурами (у даному випадку – міліцією). І кожна посадова особа повинна з повагою ставитися до вимог принципу соціальної справедливості у своїй управлінській діяльності й послідовно керуватися ними.

2. Принцип *поваги до особи* проявляється в тому, що працівник чергової частини ОВС України повинен поважати гідність особи і виявляти до неї гуманне ставлення, захищати права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань.

З урахуванням специфіки завдань, підгалузеві або спеціальні принципи діяльності чергової служби ОВС України закріплені у відомчих нормативних актах, насамперед, у Наказі МВС України № 485 від 18 серпня 1992 р. «Про затвердження Інструкції з організації роботи чергової частини міського, районного відділу (управління) внутрішніх справ, лінійного відділу (відділення) внутрішніх справ на транспорті, міського, селищного відділу (відділення) міліції» [8]. Отже, спеціальними принципами роботи чергової служби ОВС є:

- 1) висока бойова готовність;
- 2) оперативність;
- 3) глибоке знання оперативної обстановки на території, що обслуговується;
- 4) послідовність у роботі;
- 5) найсуворіше додержання законності;
- 6) пильність;
- 7) збереження державної й службової таємниці;
- 8) чітке виконання вимог нормативних актів;
- 9) ввічливе та поважне ставлення до громадян.

Задля зрозуміння особливостей функціонування чергових частин ОВС на сучасному етапі розвитку системи МВС України треба детальніше проаналізувати вказані вище принципи.

Щодо першого, на думку М. І. Буденко В. К. і Гижевського, які досліджували діяльність чергових частин ОВС то принцип високої бойової готовності треба визначати як такий стан сил і засобів усіх служб і підрозділів ОВС, який дає можливість швидко привести їх у дію й ефективно використати [9, с. 14]. Це забезпечується

через вірне розуміння і чітке уявлення кожною службою, підрозділом і окремим працівником ОВС своїх завдань та функціональних обов'язків щодо конкретної ситуації, особливо в умовах ускладнення обстановки і надзвичайних обставинах.

Чергова служба забезпечує високу бойову готовність у роботі через:

- наявність схем зв'язку з вищестоящими черговими частинами, дільничними інспекторами міліції, іншими службами та громадськими формуваннями;
- швидке сповіщення і збір особового складу ОВС по тривозі (це дозволяє зробити і наявна випробувана в черговій частині схема здійснення таких дій);
- наявність оперативних планів і картотек про невідкладні дії підрозділів, служб, окремих працівників міліції, у тому числі й чергової частини;
- чітку розробку дій чергового чергової частини в різноманітних ситуаціях;
- знання оперативної обстановки на обслуговуваній території, розміщення на ній різноманітних об'єктів, місцезнаходженням постів, маршрутів патрулів;
- наявність у справному стані засобів зв'язку, озброєння, оперативно-технічних і спеціальних засобів, а також автотранспорту;
- систематичне здійснення планових тренувань, здач заліків [9, с. 16].

Другий принцип – оперативність – виражається у швидкому реагуванні на інформацію, що поступила до чергової частини ОВС про злочини та пригоди [10, с. 21]. Іншими словами, черговий чергової частини ОВС, повинен: швидко перевірити отриману інформацію; проінформувати вищестоящу чергову частину; направити до місця пригоди найближчі службові наряди міліції, дільничного інспектора міліції, слідчо-оперативну групу; постійно бути з ними на зв'язку; забезпечити ефективне використання оперативної і криміналістичної техніки, можливостей обліків і картотек, тощо.

Глибоке знання оперативної обстановки на території, що обслуговується органом внутрішніх справ, є дуже вагомим принципом для чергової частини. Оперативна обстановка постійно змінюється, відповідно, черговий чергової частини ОВС повинен не тільки знати особливості території і розташовані на ній об'єкти, але й враховувати усі явища, зміни й обставини, які тим чи іншим чином можуть ускладнити обстановку, при організації оперативного управління силами і засобами міліції. Це досягається постійним збором інформації про кожен з елементів оперативної обстановки та її аналізуванням. Освоєння такої інформації, її оці-

нювання і відповідні управлінські реакції становлять основний зміст роботи наряду чергової частини.

Отже, глибоке знання оперативної обстановки може допомогти черговому чергової частини ефективно виконувати з поставлені завдання, приймати рішучі і правильні управлінські рішення, прогнозуючи різноманітні можливі ситуації.

Принцип наступності (послідовності) в роботі добових нарядів чергових частин ґрунтується на безперервності процесу функціонування. Тобто, чергова частина діє безперервно, цілодобово [9, с. 11]. Така наступність роботи окремих змін добових нарядів забезпечується прийомом і здачею чергування [8]. При цьому чергові, які змінюються, знайомлять наступну зміну з оперативною обстановкою, розташуванням сил і засобів міліції, інформують про зареєстровані пригоди, проведені чи намічені масові заходи тощо.

Щодо розглянутого нами вище принципу дотримання законності зазначимо лише, що в роботі чергової частини він має велике значення при усуненні фактів укриття злочинів і правопорушень від обліку [11], nereагування на заяви і повідомлення громадян [12, с. 29–31], фальсифікації документів, безпідставних затримань, застосування фізичної сили щодо доставлених у чергову частину осіб [5]. До речі, такий принцип, як чітке виконання вимог нормативних актів за своєю сутністю повністю збігається з принципом законності і передбачає ті ж вимоги.

Наступним визначальним принципом роботи чергової служби ОВС України є збереження державної і службової таємниці. Цей принцип реалізується на підставі Законів України «Про державну таємницю» та «Про оперативно-розшукову діяльність» і низки відомчих нормативних актів.

Діяльність чергової частини ОВС України тісно пов'язана із дотриманням режиму секретності як сукупності заходів, що направлені на збереження в таємниці визначених форм і методів роботи з метою підвищення результативності й ефективності діяльності підрозділів системи МВС України.

Під державною таємницею розуміють відомості, розголошення яких може негативно вплинути на якісний стан військово-економічного потенціалу держави і завдати важких наслідків для державної безпеки, економічних і політичних інтересів України [9, с. 16–17]. У свою чергу, службову таємницю становлять відомості, які визначають напрямки та порядок управління (функціонування) системи МВС України і її структурних служб (підрозділів), що охороняються державою [9, с. 18]. До речі, перелік відомостей, віднесених до державної таємниці, встановлюється і змінюється Кабінетом Міністрів України, а відомості, що складають службову таємницю, – нормативними актами МВС України.

Восьмий принцип – це пильність. Відповідно до вимог Наказу МВС України № 485 від 18 серпня 1992 р. [8] принцип пильності в діяльності чергових частин ОВС вимагає здійснення черговими комплексу заходів, спрямованих на:

- забезпечення надійної охорони приміщень міськрайліноргану внутрішніх справ від проникнення сторонніх осіб, а також від виникнення пожеж;

- запобігання випадкам смерті і самогубств громадян в приміщеннях міськрайліноргану внутрішніх справ;

- виключення можливості нападу на осіб добового наряду чергової частини міськрайліноргану внутрішніх справ з боку затриманих, арештованих і доставлених у чергову частину, а також можливості спілкування громадян із затриманими (арештованими), передавання їм заборонених предметів;

- недопущення можливості доступу сторонніх осіб до зброї, засобів зв'язку, оперативної, криміналістичної і спеціальної техніки;

- виключення випадків розголошення службової таємниці.

Заключний принцип – поважне та ввічливе ставлення до громадян – останнім часом набув питомої ваги, особливо в умовах переосмислення діяльності ОВС як системи, спрямованої на обслуговування населення. Цей принцип, по суті, пов'язаний із принципом гуманізації діяльності усіх служб та органів внутрішніх справ, втілення у життя Програми розвитку партнерських відносин міліції і населення [3, с. 473]. Тому цей принцип є надзвичайно актуальним для чергових частин, робота яких завжди пов'язана із громадськістю. Адже й посадові особи і законотворчі громадяни, які звертаються за допомогою до ОВС, у першу чергу спілкуються з працівниками чергових частин. Відповідно від того, як поводить себе черговий, як він звертається до громадянина, складається загальна думка громадськості про міліцію [13, с. 7].

Як зазначають О. М. Бандурка, М. І. Буденко і В. І. Фелик, чергові частини повинні виконувати свої обов'язки толерантно і тактовно, не принижуючи людської гідності та не допускаючи штучного нагнітання соціальної нерівності, яке може викликати соціальне напруження та конфліктні ситуації [14, с. 141]. Останнє, що треба зазначити, конкретизуючи вказаний принцип, – це те, що чергові чергової служби повинні бути ввічливими не тільки із законотворчими громадянами, але й із правопорушниками та доставленими до ОВС особами. Законодавець зобов'язує чергового (оперативного чергового) чергової частини органіків внутрішніх справ об'єктивно розглядати обставини щодо доставлених громадян, не допускаючи грубощів, бездушності, насилля та бюрократизму [5].

Звісно, цей перелік принципів неповний, адже у процесі розвитку і демократизації суспільства, реформації державних інститутів змінюється й сама система органів внутрішніх справ, у тому

числі й чергова служба. Враховуючи це, на наш погляд, вимогою часу стає «узаконення» таких принципів, як:

- 1) урахування і формування громадської думки про роботу чергових частин;
- 2) соціальної спрямованості та об'єктивності [3, с. 58];
- 3) оптимізації в прийнятті управлінських рішень;
- 4) підвищення кваліфікації та загальнокультурного рівня працівників міліції.

Таким чином, дотримання і реалізація вищезазначених принципів – головні вимоги, які висуваються до оцінювання ефективності діяльності чергових частин органів внутрішніх справ України.

Список літератури: 1. Конституція України: Основний Закон // ВВР України – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. Школик А. С. Принципи управлінської діяльності // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Вип. 35. – Львів, 2000. – С. 214–219. 3. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України. – Х., 2004. – 780 с. 4. Поволоцький О. В. Модель «Community Policing» як майбутнє поліцейської діяльності (досвід Англії та Уельсу, США і Канади) // Вісник університету внутрішніх справ. – Х., 2000. – № 8. – С. 294–302. 5. Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини: Постанова Верховної Ради України № 1592-III від 23 березня 2000 року. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 45. – Ст. 93. 6. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навч. посібник. Вид. 4-ге, виправл. та доповн. – К.: Атіка, 2007. – 568с. 7. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // ВВР України. – 1991. – №4. – Ст. 20. 8. Інструкція з організації роботи чергової частини міського, районного відділу (управління) внутрішніх справ, лінійного відділу (відділення) внутрішніх справ на транспорті, міського, селищного відділу (відділення) міліції: Наказ МВС України № 485 від 18.08.1992 р. 9. Гижевский В. К. Назначение и организация деятельности дежурных частей ОВД. – К., 1998. – 21 с. 10. Пахомов Г. А. Дежурная часть горрайоргана внутренних дел как орган оперативного управления. – М., 1989. – 30 с. 11. Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: Наказ МВС України № 400 від 14.04.2004 р. 12. Буденко Н. И. Работа дежурных частей по рассмотрению обращений граждан. – М., 1990. – 44 с. 13. Плаксін О. М. Пріоритет у роботі міліції – довіра населення. // Міліція України. – К., 2003. – №1. – С. 6–7. 14. Фелик В. І. Реформування служб органів внутрішніх справ, що здійснюють адміністративну діяльність: Дис.... канд. юрид. наук. – К., 2003. – 223с.

Надійшла до редакції 29.10.08

В. В. Ковальська

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ, ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ

Державно-правові та соціально-економічні реформи в Україні вимагають подальшого зміцнення законності та правопорядку, забезпечення безпеки особи, належного захисту та охорони конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, неухильного дотримання принципів законності й соціальної справедливості. Значну роль у здійсненні цих важливих завдань відіграють органи внутрішніх справ, складовою частиною яких є міліція. Покладаючи на працівників міліції широке коло